అంబా

"ఒక్క తడి చాలనుకొంటాను. రెండో తడి ఒక్క వరసైనా పరవాలేదు. ఏం చెయ్యాలో తోచడం లేదు" అంటూ నెత్తిన చేతులు పెట్టుకొని కూచున్నాడు పున్నయ్య. సిద్ధులమ్మ దిగాలు పడిపోయింది.

పాలు పోసుకొంటున్న కంకులు. మరో పది రోజులు పోతే చాలు. బంగారం వంటి పంట. ఆ నాలుగు గుంటల మడిమీదనే వారి బ్రతుకు ఆధార పడింది. అందుకే ఆలూ, మగడూ వెయ్యావుల కోనకెళ్ళి నలభై మోపులు పచ్చాకు తెచ్చి వేశారు. రోడ్డులో చింతాకంతా పూడ్చిపోశారు. పందిళ్ళ చెరువులో పాచి తోసి గంపల కొద్దికీ తెచ్చిపోశారు. బలిసిపోయిన కలుపు తీసేటప్పుడు సిద్ధులమ్మ చెవుల్లో గూబా వర్లమ్మి శనగపిండి తెచ్చి కలిపారు. ఇన్ని చేస్తే పైరు నవనవ లాడుతూ ఎదిగి వచ్చింది. ఊటాంకలో గాదె బావిలో నీరు తోడి పైరును కాపాడారు. ఊట నిలిచిపోయింది. గాదె బావిలో చుక్క నీళ్ళు లేదు. ఇంక నీళ్ళెక్కడున్నాయి? చింతాకుల జానయ్యను బ్రతిమలాడి, బ్రతిమలాడి ఓ పూట నీళ్ళు కావాలన్నాడు. జానయ్య బావికీ పున్నయ్య పొలానికీ రెండు ఫర్లాంగులేనా వుంటుంది.

జానయ్య బావి పన్నెండు మట్లు. పన్నెండో మట్టులో గజం లోతు నీరుంది. జానయ్య రెండెకరాల మడికి అందీ అందని నీళ్ళు, రాత్రంతా తిరుగుడు కపిల తొలి ప్రొద్దున్నే చద్ది పూట వరకూ తోలితే ఎనిమిది గుంటలు తడిసీ తడవనట్టు పారుతుంది. అక్కడికి నీళ్ళు మునకలో మాత్రం మూరెడు లోతుంటాయి. మళ్ళీ రాత్రి వరకూ నీళ్ళు వూరితే ఆ వెనుక కపిల గట్టాడు. ఇట్లా అఘోరించే జానయ్య మాత్రం నీళ్ళెట్లా విడుస్తాడు? అయినా పున్నయ్య ముఖం చూచి ఒక్క తడికి మాత్రం ఒప్పుకొన్నాడు. ఆ నీళ్ళు మడికి తెచ్చేదెట్లా? రెండు ఫర్లాంగుల దూరం ఉంది. ఆ మధ్యలో మూడు మిట్టలున్నాయి. నీరు పల్ల మెరుగును గానీ మిట్ట నెరుగదు గదా! ఈ మిట్టలే కాకుండా ఒక పెద్ద కాలువ అడ్డం ఉంది.

పున్నయ్య ఇంకో మనిషిని కూలి యిచ్చి పెట్టుకొన్నాడు. రెండు పూటలు సంగటేసి రూపాయిన్నర యిస్తే గానీ మంచి మనిషి దొరకడు. కన్నిగాడు వచ్చాడు కూలికి. ఇద్దరూ పొద్దున్నే ఏటి గట్టుకు వెళ్ళి ఒక మొగలితుండు తెచ్చారు. దాని మధ్యలో బూజూ చెత్తా తీసేసి పెద్ద తూము చేసి కాలవకు అడ్డంగా పెట్టారు. గుజ్జేరయ్య చేనిదగ్గర చిన్న ఏతం గుంత ఉంది. జానయ్య బావి నుండి ఆ గుంత వరకూ కపిల నీరు వస్తుంది. అక్కడి నుండి ఆ నీళ్ళను కన్నిగాడు ఏతాముతో ఎక్కిస్తే అది పిచ్చయ్య మడి కొసవరకూ పోతుంది. మళ్ళీ గజం ఎత్తు మిట్ట వస్తుంది. ఆ మిట్టకాడనుండి గూడేస్తే ఆ నీళ్ళు లచ్చయ్య కటవవరకూ పోతుంది. అక్కడ ఇంకో పెద్ద మిట్ట ఎక్కాలి. ఒక చిన్న గుంతచేసి పెద్దబానతో ముంచి ముంచీ పోస్తే సరాసరి మడికి వెళ్ళిపోతుంది. ఇంకో ఆడమనిషి ఉంటే సిద్ధులమ్మతో పాటు గూడ వేయడానికి సరిపోతుంది. నీళ్ళు ముంచి పోయడానికి ఇద్దరు పెద్దకొడుకులు సరిపోతారు.

* * *

ఎత్తుకొన్నాడు. పున్నయ్య మోకూ, తొండం తాడూ జానయ్య బావికి అందదు. అది లోతు ఎక్కువ, అంచేత జానయ్య మోకునూ, తొండం తాటినీ కట్టాడు. సిద్ధులమ్మ కన్నిగానికీ, చిట్టెమ్మకూ సంగటేసి రెండు వక్క పేళ్ళు, తమలపాకులూ పిడికెడు పొవ్వాకు దుగ్గూ యిచ్చి పనిలోకి దింపింది.

పున్నయ్య మోట తోలడం ఆరంభించగానే కన్నిగాడు కాలవలో చెత్తా చెదారాన్ని పారతో చెక్కివేస్తూ, నీటితోపాటు గుజ్జేరయ్య చేనిదాకా వెళ్ళాడు. అక్కడ ఏతాం అందుకొన్నాడు. యముడు ఒక్కణ్ని చంపితే ఏతాము ముగ్గుర్ని చంపేస్తుందట. ఐనా కన్నిగాడు కొంచెం మొరటు మనిషి గనుక అంత లావు బాననూ తానొక్కడే ముంచి పోసేయడానికి పూనుకొన్నాడు. పున్నయ్య మూడో కొడుకు పదేళ్ళ కుర్రాడు చిన్న వెదురు గెడెను పట్టుకొని ఏతాం దూలం మీద తెలిసీ తెలియని గంతు లేస్తూంటే నీళ్ళు సాగాయి. సిద్ధులమ్మ పారతీసుకొని నీళ్ళకు దారి చేస్తూ పిచ్చయ్య మడి కొనవరకూ వెళ్ళగా అక్కడ పెద్ద కొడుకు వీరయ్య పారను అందుకొన్నాడు. సిద్ధులమ్మా, చిట్టెమ్మా గూడ వేయడం ఆరంభించారు. మిట్ట మరీ ఎత్తుగా ఉంటే వీరయ్య దగ్గర పారందుకొని కొంచెం

వాటం చేసి మళ్ళీ పని ఆరంభించగానే నీళ్ళు సాగాయి. వీరయ్య చరరా నీళ్ళతో పాటు లచ్చయ్య కటవదాకా వెళ్ళాడు. అక్కడ చిన్న గుంతలో నీళ్ళు నిలవగానే తమ్ముడు మల్లిగానితో పాటు పెద్ద బానతో నీళ్ళు ముంచిపోయడం ఆరంభించాడు.

"రారన్న రారో రామన్న రారో" అంటూ పున్నయ్య గిత్తల్ని లాలిస్తూ మోట తోలుతున్నాడు. ఏదో ఎగగసలో దమ్ము వదలకుండా కన్నిగాడు ఏతాము నీరు తోడుతుంటే చిన్న కుర్రాడు చక్రయ్య "ఏతాము పాతాళానికి ఏతాము" అంటూ పాడుకొంటూ అటూయిటూ గెంతుతున్నాడు. సిద్దులమ్మకు అది ఏడో మాసం కావడం వల్లా అంత వేగంగా చేతులు కదలడం లేదు. గూడ గూళ్ళు లాగివేస్తున్నా జానయ్య నీళ్ళు విడిచాడనే సంతృప్తితో ఆమె నీళ్ళు చల్లుతూ నిలబడింది. మిగిలిన ఇద్దరు కుర్రాళ్ళూ వీరయ్యా, మల్లయ్యా పల్లంలో నీళ్ళు నిలవకుండా ఎత్తిపోసేస్తున్నారు.

మరి రెండు గుంటలు మేర నీళ్ళు సాగాయి. జానయ్య ఒకసారి బావికల్లా వచ్చాడు. అతనికి పున్నయ్య స్థితిని చూస్తే ఎంతో పరితాపం కల్గింది. నాలుగు గుంటల మడికోసం ఎంత శ్రమ! రెండు గిత్తలూ, అలూమగడూ, ముగ్గురు పిల్లలతో పాటు ఇద్దరు కూలీలు! ఇంతా కష్టపడి చేస్తే నాలుగు గుంటలూ నాలుగు బస్తాలు రాలడం దుర్లభం! నీరు కట్టి, తోటి, వెట్టి, పంబల, పూజారి, చాకలి, మంగలి, కరమల, వడ్ల వగైరా వారికే వాదెల క్రింద బస్తా గింజలు పోతాయి. ఇక శనగపిండి తెచ్చినందుకు కూలీలకు పన్నుకూ రెండు బస్తాలుపోతే మిగిలేది ఒక బస్తానే. ఆ బస్తా గింజలెన్నాళ్ళకు వస్తాయి పాపం! అనుకున్నాడు జానయ్య. ఆ మాటకు వస్తే తాను ఆరెకరాల మేర సేద్యం చేస్తుండి మాత్రం ఏం గిట్టుతున్నది. మొన్న పెద్ద పండగనాడు కూడా ఒక పొట్టేలైనా తెచ్చి కోసుకునే యోగం లేకపోయింది. చిన్నోడు కోడిపుంజును పట్టుకొచ్చి పందుగైందని పించాడు. కనుమునాడు అమ్మాయిని అత్తగారి వూరికి పంపుతూ ఒక గజం రవికె గుడ్డ అయినా యివ్వలేకపోయాడు. ఎందుకిట్లా అయినాయి పాడు బ్రతుకులు అనుకుంటూ ఒక నిట్టూర్పు విడిచి వెళ్ళిపోయాడు.

ఇంకా బారెడు ప్రొద్దుంది. పున్నయ్య మోట తోలుతూనే వున్నాడు. కన్నిగాడూ చక్రయ్య ఏతాం వేస్తూనే ఉన్నారు. సిద్దులమ్మ, చిట్టెమ్మ గూడను వదలనే లేదు. వీరయ్య, మల్లయ్య మాత్రం అప్పుడప్పుడు ఒక్క నిమిషం ఆగినా గుంతలో నీళ్ళు నిలబడకుండా ముంచి పోసేస్తున్నారు.

మడి బాగా తడిసింది. అర్ధంగుళం మేర నీళ్ళు కూడా నిలిచాయి. నాలుగు మూలలూ అందుకొన్నవి గానీ ఉత్తరం వైపు కొస ఐదారు బారలు తేమ మాత్రం తగిలింది. ఇంకో పావుగంట శ్రమ పడితే చాలు.

అయిపోయింది. ఆ పావుగంట కూడా అయిపోయింది. వీరయ్య గబగబా మడిచుట్టూ తిరిగి ఇంక చాలంటూ నాన్నను కేకేశాడు. ఆ కేక అందేలోగా దబ దబ మంటూ శబ్దం విన్పించింది. అందరూ బావి దిక్కు కేసి చూశారు. ఆ శబ్దానికి పిచ్చయ్య చేనిగట్టులోని నేరేడు చెట్టులో నున్న పిట్టలన్నీ కలకల మంటూ బెదురుతూ పైకి లేచాయి. ఈ దారుణాలూ ఘోరాలు చూడ్డమే నా పనిగా ఉన్నదని నసుగుకొంటూ సూర్యుడు సిగరాకుల కొండ చాటుకు వెళ్లిపోయాడు.

కన్నిగాడు పరుగెత్తుకొంటూ బావి దగ్గరకు వెళ్ళాడు. బిక్కుబిక్కు మంటూ ఒక గిత్త మాత్రం గట్టున నిలబడి ఉంది. బావిలోకి తొంగి చూశాడు. తెల్లగా ఏదో మెదులుతూ ఉంది నీటిలో. నీళ్ళు కూడా ఎర్రగా కన్పిస్తున్నాయి. అరక్షణం మ్రాన్పడి నిలిచి నోరు తెరచి గట్టిగా "అయ్యో! అయ్యయ్యో!" అంటూ అరిచాడు.

గూడను పారవేసి సిద్దులమ్మ ఆవురావురుమని పరుగున వచ్చింది. చిట్టెమ్మ కూడా పడిలేచి బావి గట్టుకు వచ్చేసింది. ఆ పాటికే కన్నిగాడు బావిలో దిగాడు. వాడు ఆజానుబాహుడు గనుక తొడబంటి నీటిలో చీకటిలో తారట్లాడుతూ పున్నయ్యను ఎత్తి భుజాన వేసుకొన్నాడు. పున్నయ్యకు స్పృహ లేదు. గిత్త మాత్రం అంబా అంబా అంటూ అరుస్తోంది. పన్నెండు నిలువులు లోతు. అంటే ఇరవై నాలుగు గజాలు. డెబ్బై రెండు అడుగుల లోతుకు మనిషి పడ్డప్పుడు ఏం జరుగుతుంది? ఏమో! నడుము విరిగిందో! కపాలం పగిలి మెదడు చెదిరిందో! లేక అడ్డుగా ఏ మెట్ల మీదనో పడి గుండె బ్రద్దలైందో!

వీరయ్యా మల్లయ్యా గబగబా దిగిపోయారు బావిలోకి. ఉండబట్టలేక సిద్దులమ్మ దిగబోతే చిట్టెమ్మ గట్టిగా పట్టుకొని చుట్టుపట్ల వారికోసం కేకలేసింది. ఐదారుమంది ఆ కటిక చీకట్లో బావి దగ్గరకు వచ్చారు. వారిలో ఒకడు చావు పరుగున వూళ్ళోకి వెళ్ళి సంగతి చెప్పగానే చాకలివాడి దివిటీలతో సహా వంద మంది మోకులు కర్రలూ తీసుకొని వచ్చారు. ముందుగా పున్నయ్యను పైకి తీసుకొచ్చారు. పూజారి నర్సయ్య మంత్రం వేసి నిమ్మకాయ పిండిన వెనుక పున్నయ్య కళ్ళు తెరిచాడు. పున్నయ్య బ్రతికే ఉన్నాడని తెలిశాక అతణ్ణొక తట్టలో

కూచోబెట్టి కావడి కట్టి వూళ్ళోకి పంపబోతే గిత్తను పైకి తీసేవరకూ ఇక్కడే ఉంటానన్నాడు పున్నయ్య.

దరువు దగ్గరనుండి దారాలు దించి ఒక కొనకు గిత్తను దారాలకు కట్టారు. అది బెదురుతో విలవిలా తన్నుకొంటోంది. నీళ్ళంతా దివిటీల వెలుతుర్లో నెత్తురు గానే కన్పిస్తున్నది. ఎంత నెత్తురు కలిసిందో దాని కుడి కొమ్ము విరిగి పోయింది. బోరగిలా పడ్డదేమో! ఎడమ కాలు వూనడం లేదు. ఎక్కడో బెణికి వుంటుంది. ఎలాగో గంట సేపటికి గిత్తను కూడా పైకి తీశారు.

అంతా వూరు చేరుకొనేలోగా మాటు మణిగింది. పున్నయ్యకు నడుము పడిపోయింది. కూచోడానికి వీలుకాదు. పడుకుంటే పొందడం లేదు. గిత్తకు మాత్రం కాలికి కట్టు కట్టారు. జానయ్య చెప్పాడు. కోడికూర వండి కొంచెం సారాయి తెచ్చిపెట్టమని. కోడి దొరుకుతుంది గానీ సారాయి దొరకడం కష్టం. కన్నిగాడు నేను తెస్తానంటూ వాడివద్ద ఉన్న ముప్పావలాతో పాటు సిద్ధులమ్మ యిచ్చిన రూపాయి తీసుకొని వెళ్ళాడు. ఎక్కడో దొంగతనంగా కాచేవారి దగ్గర నుండి తేవాలి. అక్కడికి ఆరుమైళ్ళలో శేషాపురం దగ్గర బోయగూడెంలో అమ్ముతారట. అదీ తగిన వారు వెడితేనే దొరుకుతుంది. తెల్లగా ఎర్రగా ఉన్న వాళ్ళకు ఆ వాసన కూడా తగలదు.

ఈలోగా పున్నయ్యను ఆస్పత్రికి తీసుకెడితే బావుండునని కొందరన్నారు. ఆస్పత్రి ఉన్న వూరు అక్కడికి పదిహేను మైళ్ళుంది. తొమ్మిది మైళ్ళు బండిలో వెడితే అక్కడ నుండి బస్సులో వెళ్ళవచ్చు. బండి దొరకవద్దూ? బండి ఏ మహారాజైనా ఇవ్వవచ్చు. ఎద్దు లెవరిస్తారు? పనుల కాలంలో ఎవరి గొడ్లకూ తీరుబడి లేదు. తోలకాలూ, గానుగలూ ఎడతెరపిలేని సమయం, ఎవరు ముందుకు వచ్చినా వారి మడి ఎండిపోతుంది. గానుగ ఆడకం నిలిచిపోతుంది. ఉన్న కాడి గిత్తల్లో ఒక గిత్త పడిపోయింది. అది కాలుకట్టి, కొమ్ము నిలిచి పైకి లేస్తుందనే నమ్మకం గూడా లేదు. ఒకవేళ బండీఎద్దులు దొరికినా ఆస్పత్రి వైద్యమంటే నోటి మాటలా? అక్కడ దొరలూ దొరసానులూ పచ్చగా వున్న వారినే పలుకరించడం కష్టం. ఇక పల్లెటూరంటే చెప్పడమెందుకూ? ఏ దోమలో నల్లులో అన్నట్లు విసుక్కొంటుంటారు. ఏదో ఒక పచ్చకాగితం ఉంటే పున్నయ్యను బ్రతికించుకోవచ్చు. అమ్మ బాబో! వందరూపాయలు ఎట్లా వస్తాయి? పోనీ పది రూపాయలున్నా ధర్మాసుపత్రిలో ప్రాణం నిలుపుకోవచ్చు. పది రూపాయ లెవరిస్తారు?

సిద్దులమ్మ చెవులు తడుముకొన్నది. కర్నపూలు నిరుడు పురుడు పోసుకొనే టప్పుడు అమ్మి వేసింది. కమ్మలు, గాజులు అమ్మి ఇప్పుడు బావిలో పడిన గిత్తను పట్టింది. గూబావరులేమో శనగపిండికి సరిపోయింది. ఇంకేముంది? నల్ల గాజులూ శవ్వాకూ, మెడలో నల్ల పూసలూ, పుస్తె మాత్రం ఉంది. అదొక్కటే బంగారుగా ఉంది. ఆ బంగారును అమ్మి పసుపుకొమ్ము కట్టుకోవచ్చు. కానీ దాన్ని అమ్మడానికి భర్త ఒప్పుకుంటాడా?

ఆమె అనుకున్నట్లే జరిగింది. పున్నయ్య మండి పడ్డాడు. నాలుక కరచు కొన్నాడు. నేను ప్రాణంతో ఉండగానే ఇట్లా బుద్ధి పుట్టిందేమిటే అంటూ విరుచుకొనిపడ్డాడు. అతని ఆత్మాభిమానం అటువంటిది. చివరికి బాగున్న గిత్తను అమ్మడానికి కూడా ఒప్పుకోలేదు.

"నా కేమీ ఫరవాలేదు. ఒకటి రెండు రోజుల్లో బాగైపోతుంది. ముందు ఆ గిత్తకు పచ్చగడ్డి తెచ్చి పెట్టు. కోడిగ్రుడ్లు పట్టు వేస్తే దానికి వళ్ళు నొప్పులు పోతాయి. ఆ పని చూడు ముందు. ఎందుకలా దిగాలు పడి కూచున్నావు? ఇందుకే భయపడితే ఎలాగా? ఏందో అదృష్టం మంచిది కాబట్టి ఇక్కడికే బ్రతికి బయటపడ్డాము. అందుకు సంతోషించాలి. నిరుడు ఏకాదశి పండగనాడు ఆ బాలయ్య గతి ఏమైంది?" అన్నాడు పున్నయ్య.

సిద్ధులమ్మకు బాలయ్య జ్ఞప్తికి వచ్చాడు. బాలయ్య మనిషే పత్తా లేకుండా పోయాడు. దొరువు దొర్లుకున్నప్పుడు ఆ భండలక్రిందే చిక్కిపోయాడు. తన పసుపు త్రాడు గట్టిది కాబట్టి మగడు ప్రాణంతో బయటపడ్డాడు. ఆ మాత్రం రక్షించినందుకు ఇలవేలుపు ఏడుకొండల వాడిని తలచుకొంటూ గిత్తకు కోడి గ్రుడ్లు సొనపట్టు వేయటానికి కొట్టంలోనికి పోయింది.

ఇంతలో కన్నిగాడు శేషాపురానికి పోకుండానే దారిలో ఒక ఆసామి వద్ద రెండు ధరాములు సారాయం తెచ్చాడు. మల్లయ్య దాసరాపల్లెకు వెళ్ళి ఒక కోడి పుంజును పట్టుకొని వచ్చాడు. ఆ రాత్రి మూడో జాములో నాలుగు కోడి తునకలు తిని రెండుగుక్కలు సారా త్రాగి మత్తుగా, మగతగా కన్నులు మూసుకొని పడుకొన్నాడు పున్నయ్య.

మళ్ళీ తెల్లవారింది. పున్నయ్య బ్రతుకులో ఎన్నో పొద్దులు పొడిచాయి. మరెన్నో ప్రొద్దులు పోయాయి. ఎన్ని రోజులు గడిచినా చీకటి మాత్రమే చిందులాడుతోంది. కలిగిన వారికి ఎప్పుడూ వెన్నెలే. లేనివారికి ఎప్పుడూ చీకటే.

ఆ రోజు సిద్ధులమ్మ మడి దగ్గరకు వెళ్ళింది. పొట్ట గఱ్ఱలు నవనవలాడుతూ కన్పించాయి. పైరు బాగా పుంజుకొన్నది. నీటికోసం పీటలువారి దాహం దాహం అంటూ తపించిన వరి చేను ఇప్పుడు తృప్తిగా నవ్వుతూ కన్పించింది. ఆ మడిని చూడగానే సిద్ధులమ్మ అన్ని కష్టాలనూ మరచిపోయింది. దక్షిణ దిక్కున చెదిరి పోయిన కల్లను కాస్త సరిగా నెట్టి తాను తీసుకెళ్ళిన దిష్టికుండను పెట్టి ఇంటికి వచ్చింది.

పున్నయ్య బారెడు ప్రొద్దెక్కిన వెనుక మేలుకొన్నాడు. అతనికి నడుము లేనట్టే తోస్తున్నది. నడుములో ఎముకల పూసలు గుల్లలైపోయినట్టు తోస్తున్నది. ఇరుగు పొరుగు సలహాలతో వేడివేడి నీళ్ళు పోసింది సిద్ధులమ్మ. మంచినూనె చింతాకు పట్టువేసింది. చెప్పినవారి వైద్యాలన్నీ చేసుకొంటూ నాలుగు రోజులు గడిపారు.

ఇంతలో రాత్రిపూట చేనికి కావలి కాయవలసి వచ్చింది. ఆ పిడికెడు గింజలూ దొంగలు దూసుకుపోతే కష్టపడి మాత్రం ఫలితమేముంది? పున్నయ్య కదల్లేని స్థితిలో ఉన్నాడు. ఆ పంట రాలిందంటే ఆ ధాన్యంలో ఒక బస్తాను కళ్ళం లోనే కొలిచి ఆ డబ్బుతో ఆస్పత్రికి వెళ్ళి రావాలని సిద్ధులమ్మ ఆలోచన. ఈ ఆలోచనకు పున్నయ్య కూడా సమ్మతించాడు. వారం రోజులు రాత్రుల్లో కావలి కాయాలి? వీరయ్య, మల్లయ్య పసిబిడ్డలు. ఒకనికి పన్నెండు. ఇంకొకనికి పధ్నాలుగు సంవత్సరాలు. ఏ కాలానికెలా ఉంటుందో తెలియదు. దయ్యాలూ, భూతాలూ మిత్తవల కథలలా ఉంచి నలుగురు దొంగలు పడినా ఆ లేదర బిడ్డ లెలా ఎదుర్కోగలరు?

వీరయ్య మాత్రం మాకేమీ భయం లేదమ్మా! ఇద్దరూ పెందలకాడే సంగటి తిని పొలానికి వెడతామని చెప్పారు. పున్నయ్య ఆలోచించి కన్నిగాణ్ణి పిలిపించాడు. వాడికో గంప వడ్లు యిస్తానని ఒప్పుకొని చేను కాపలా కాయడం ఆరంభించారు.

ఇంకొక తడి పలచగా పారిఉంటే గింజ కండబెట్టి మరికొన్ని ఎక్కువ రాలేవి. వెన్నులో పాతికవంతు జల్లు గింజలు పడ్డాయి. మడి కోతనాడు మాత్రం పున్నయ్య ఇంటివద్ద ఉండలేకపోయాడు. కానీ అతడు పైకీ లేవలేకపోయాడు. రెండు మూడుమార్లు పైకి లేవబోయి క్రింద పడ్డాడు. ఆ రోజు యింటి వద్ద చక్రయ్య కూడా లేడు. ముగ్గురు బిడ్డలూ, కన్నిగాడూ, చిట్టెమ్మా ఇంకో యిద్దరు ఆడవాళ్ళు మడికోస్తుంటే సిద్ధులమ్మ పదకొండుకే సంగటి చేసుకొని శనగ్గింజలు

వూరి బిండి చేసుకొని వెళ్ళిపోయింది.

కొట్టంలో కొమ్ము విరిగిపోయిన గిత్త అంబా అంటోన్నది. నిజానికది ఏడుస్తున్నది. కొమ్ము విరిగిన చోట పెద్ద రంధ్రం పడి చెత్త బెట్టింది. పెద్దపెద్ద పురుగులు గొలగొల లాడుతూ తలను బాధతో విసరినపుడల్లా జలజలమని నేల రాలుతున్నాయి. కచ్చాకూ పుచ్చాకూ నూరి కట్టడంతో అది బాగా పుచ్చి రణం పెద్దదైపోయింది. మనుషు లాసుపత్రియే రెండు ఆమడల దూరంలో ఉంటే ఇక పశువుల ఆసుపత్రి ఎక్కడున్నదో ఆ పల్లెకే తెలియదు. గాలమ్మోరు పోసిన గొడ్లు ఎన్నో నేల రాలిపోతుంటాయి. ఈనలేని పశవులు గాటిలోనే కాళ్ళు తన్నుకొని చచ్చిపోతుంటాయి. నా మెక్కిన కోడెలం గతి చెప్పనే పనిలేదు. ఆ దశలో పున్నయ్య గిత్తకు మాత్రం ప్రత్యేకంగా వైద్య సదుపాయమే ముంటుంది?

అది తలను గాటి గోడకేసి కొట్టుకొన్నది. చేరెడు చీమూ నెత్తురూ పురుగులూ చిందిపోయినవి. నట్టింటిలో పడి ఉన్న పున్నయ్య దానిని చూచి ప్రాణం తల్లడిల్లి పోగా పైకి లేవబోయి మళ్ళీ క్రింద పడినా వూరుకోలేక డేకుతూ డేకుతూ వాకిటకు వచ్చాడు. అలాగే మెల్లగా ప్రాకుతూ వెళ్ళి గిత్తను అందుకొన్నాడు. అది మోరను వంచింది. మెల్లగా గాటిలో నున్న కసపుతో పుండును తుడుస్తుంటే అది పసిబిడ్డలా కన్నీరు కారుస్తూ ఉండిపోయింది. అతని హృదయం ఎలాంటిదో ఆ గిత్తకు తెలుసు. ఆ కోడె గుండె లెలాంటివో ఆ పున్నయ్యకే తెలుసు. రెండు ప్రాణాలూ బాధలో ఉన్నా రెండు ప్రాణాలు అల్లల్లాడుతున్నా క్షణకాలం ఏదో చెప్పరాని, వర్ణించడానికి ఈ జగత్తులో ఎవ్వరికీ వీలుకాని ఆనందాన్ని అనుభవించాయి.

అది నెమ్మదిగా కసుపు పోసలు నములుతూ నిలబడింది. అతడు సంతృప్తితో ప్రాకుతూ ప్రాకుతూ ఇంటిముంగిటికి వెళ్ళాడు. ఇంతలో చక్రయ్య పొలం నుండి వచ్చాడు. “అయ్యకు నీళ్ళో నిప్పులో కావలసి ఉంటాయి. ఒకసారి వెళ్ళిరారా” అని సిద్ధులమ్మ చెప్పి తరిమితే వాడు వచ్చాడు. నాన్నకు నీళ్ళిచ్చి గాటిలో గిత్తకు కసుపు విదిలించాడు.

“అంతా అయిపోయిందారా చిన్నోడా?” అన్నాడు మూలుగుతూ పున్నయ్య. కోత మాత్రం అయిపోతుంది నాన్నా. రాత్రికి వాదెల మీదే ఉంచి పొద్దున్నే ఎండి నాక మధ్యాహ్నం” అంటూ వెళ్ళిపోయాడు చక్రయ్య. మడి కోస్తూ ఉంటే వాడికో రకమైన ఆనందం.

ఆ రాత్రి వాదెల మీదనే ఉంచారు పంటను. కన్నిగాడితో పాటు సీతయ్యను కూడా పంపించాడు. చక్రయ్య పదేళ్ళవాడైనా నేనూ అక్కడే పండుకుంటానని పట్టుబట్టాడు. వీరయ్య, మల్లయ్య, చక్రయ్య ముగ్గురూ కన్నిగాడికీ, సీతయ్యకూ సంగటి తీసుకొని, వక్కాకూ దుగ్గూ బీడీలు కూడా ఒక కట్ట తీసుకొని వెళ్ళారు. వాళ్ళనలా పంపి సిద్ధులమ్మ పున్నయ్యకు అన్నం పెట్టింది. అన్నం సగంతిని ఏదో కడుపులో దేవినట్టుందని పున్నయ్య పైకి లేవబోయి మామూలు ప్రకారం క్రింద పడిపోయాడు. ఒక్కసారి విరేచనమైంది. మళ్ళీ పావుగంటకల్లా మళ్ళీ ఒక్కసారి విరేచనమైంది. ఈమారు వట్టి నెత్తురే పడ్డంతో సిద్ధులమ్మ భయపడిపోయింది. వెంటనే పసుపు గుడ్డలో కానీ రూకకట్టి ఏల్యమోనికి మీదెత్తి కట్టింది. ఇల్లు దీర్థం వెళ్ళి వస్తామని మ్రొక్కుకున్నది. పుట్టింటి దేవత నూకాలమ్మకు కూడా దండం పెట్టుకొన్నది. ఇంటి పేరంటాలకు సాష్టాంగ పడింది.

ఏ దేవుడు దయ తలచాడో! ఏ దేవత కనికరించిందో! ఆ రాత్రి పున్నయ్య ఏ తొందరా లేకుండా పడుకొని నిద్రపోయాడు. సిద్ధులమ్మ అతడు నిద్రపోయాక చేటెడు రాగులు తీసి నడవలోనున్న తిరగలి వద్ద కూచున్నది. పొద్దున్న సంగటి కావాలి. ఆ ఒక్క పూటా అట్లా నిబ్బరించగలిగితే మళ్ళా నాలుగు నాళ్ళపాటు మగవాడి వళ్ళు బాగుపడే మార్గాన్ని చూడవచ్చు. ఆమె కది ఏడో నెల గర్భం గదా! వేకువనుండి క్షణం తీరికలేదు. రెక్కలూడిపోతున్నాయి. ఆ చల్లని చలి గాలిలో గూడా చెమట రాగిపిండి తడిసిపోతున్నట్లు కారుతున్నది. అయినా తప్పదు. ఆ రాగులు విసిరాక కాస్సేపు నడుం వాలుద్దామనుకొంటుంటే గాటిలో గిత్త అంబా అంటూ పిలిచింది. పాపం దాని నొప్పి ఎలా ఉందో! నోరున్నా చెప్పగలదు. మూగ ప్రాణం. కొట్టంలోకి వెళ్ళి "పడుకోరా బుజ్జి నాయనా! రేపు పేటకు పంపి ఫెనాయిలు తెమ్మంటాలే. ఆ వాసిన సమురు పోస్తే పురుగులన్నీ చచ్చిపోతాయి" అంటూ చెవిదగ్గర చెప్పింది. అది తలను అటూ యిటూ త్రిప్పి సరేనన్నట్లు మోరను గాటికానించి పడుకొన్నది. సిద్ధులమ్మ లోపలికి వెళ్ళి కొంగుపరచుకొని చిన్న కునుకు తీసింది.

పున్నయ్య జీవితంలో మళ్ళీ ప్రొద్దు పొడిచింది. ఆ ప్రొద్దుకొక ప్రత్యేకత ఉంది. అతని శ్రమ ఫలాన్ని చూడగలిగిన రోజది. భళ్ళుమని తెల్లవారేలోగా పాచి పనంతా చేసి సిద్ధులమ్మ మడికాడికి వెళ్ళింది. అక్కడ ముగ్గురు బిడ్డలూ ఆదమరచి నిదురోతున్నారు. కన్నిగాడు మాత్రం వేపపుల్ల నోట్లో పెట్టుకొని గనిమ

మీద కూచున్నాడు. సీతయ్య చలిమంట ముందు కూచుని బీడీ త్రాగుతున్నాడు. సిద్ధులమ్మ పిల్లల్ని లేపింది. ముగ్గురునీ ఇంటికి వెళ్ళి చద్దితిని రమ్మన్నది. సీతయ్యనూ, కన్నిగాన్ని ముఖం కడుక్కొని యింటికి వెళ్ళమన్నది. ఆమె పిల్లలు వచ్చేవరకూ అక్కడే ఉండి చద్ది పొద్దుకు ఇంటికి వచ్చి ఎసురు పెట్టింది. చకచకా సంగటి ముద్దలు చేసి, నాలుగు ఎండు చేపలూ, వంకాయ వరుగులూ పులుసు కూర చేసి మగనికి అన్నం పెట్టింది.

"మామూలు వాళ్ల కంతా ఇచ్చెయ్. గింజలు ఇంటికి వచ్చాక అమ్మే కథ చూద్దాము. కళ్ళంలో మాత్రం కొలవకేం" అన్నాడు పున్నయ్య. కళ్ళంలో గింజ లమ్మితే ధాన్యం నిలవదని అతని నమ్మకం.

ఆ చిన్న నాలుగు గుంటల మడికీ ఇంత శ్రమ చేయాలన్నదట్లా ఉంచి అక్కడ వాదెల వద్దకు వచ్చిన మామూళ్ళవాళ్ళు ఎందరు!

నీరు కట్టె వానికో వాదె, మంగలికో వాదె, చాకలికో వాదె, తోటికో వాదె, వెట్టికో వాదె, సంబలోనికో వాదె, కరమ లతనికో వాదె, ఎడ్ల అతనికో వాదె, పూజారికో వాదె, పోగా మిగిలింది రాలగొట్టారు. తిరిపానికి వచ్చిన వారు ఐదారుగురున్నారు. వారితో పాటు రెండు అంగడి గంపలు. ఏడాదికో ఏకాదశి అన్నట్టు ఆనాడు చక్రయ్య రెండు వడలు తిన్నాడు. తవ్వెడు గుగ్గిళ్ళు తీసుకొన్నాడు. వీరయ్య మల్లయ్య చెరో ఇడ్లీ తీసుకొన్నారు. వీటికంతా కలిపి మామూలుగా బళ్ళెడు వడ్లు అంగడి గంపకు పోసి తిరిపానికి వచ్చిన వారికి చెరో చేటెడ ధాన్యం పంచింది సిద్ధులమ్మ.

ఇక మిగిలింది కళ్ళం మాలది. ఆమె కరక్కాయల వడ్లు ఏరిపోసుకొంటుంది. కళ్ళంలో తోకలాగా మిగిల్చిన ధాన్యాన్ని వూడ్చుకొంటుంది. వీరినంతా తృప్తిగా పంపకుంటే రేపే పనీ సాగదు. మడకకొయ్య కావాలంటే వడ్లాయన బాడిసె తీసి చెక్కాలి. కర్రు కావాలంటే కరమలాయన వోపిగ్గా చేయాలి. వంక సాగినపుడు నీరు కట్టేవాని అవసరం ఉండనే ఉంది. ఏ దేవరకో పెట్టినపుడు, పిల్లలకే కిసురో తగిలినపుడు పూజారి లేకుంటే ఎట్లా? ఉండే దొక పేలికైనా చాకివాడు గుంజి పెట్టాలి. నెలకో మారైనా మంగలి గడ్డం గీకాలి. మరి వాళ్ళకంతా కడుపు సాగవద్దూ?

సిద్ధులమ్మ మిగిలిన మూడు బస్తాలు గింజలను గంపలతో ఇంటికెత్తించింది. ప్రొద్దు పోయేలోగానే గింజలు యిల్లు చేరాయి.

ఆ రాత్రి నట్టింటిలో పోసిన ధాన్యాన్ని సంతృప్తిగా చూశాడు పున్నయ్య. అమ్మయ్య! అనుకొన్నాడు. ధర్మాత్ముడు జానయ్యే గనుక నీళ్ళు ఒకపూట వదలకుండా ఉంటే తన మడి ఎండిపోవలసిందే గదా! అతన కడుపున పుట్టయినా ఋణం తీర్చుకొంటా ననుకొన్నాడు పున్నయ్య.

ఆ ఉదయమే బస్తా వడ్లు అమ్మి ఆస్పత్రికి వెళ్ళాలని సిద్ధులమ్మ సెట్టి గారింటికి వెళ్ళింది. బస్తా వెల పన్నెండు రూపాయలా నాలుగణాలు. ఎక్కువ దమ్మిడీ కూడా ఇవ్వలేనన్నాడు సెట్టి. కొత్త ధాన్యం అంత కంటే వెల పలకదు. అందులోనూ అవి పాలం సంబావు వడ్లు. ఏ శిరుమణో చిన సంబావులో అయితే ఇంకో రూపాయ ఎక్కువ వచ్చేది. పొద్దున్నే సంచి తీసుకొని రమ్మనిచెప్పి ఇంటికి వచ్చింది సిద్ధులమ్మ.

అందరూ సంగటి తిని అలసటతో పడుకొన్నారు. సిద్ధులమ్మ మాత్రం పున్నయ్యకు వళ్ళు పడుతూ ఉంది. అతడు మెల్లగా మూలుగుతూ ఉన్నాడు. అర్ధరాత్రి కావచ్చింది. కొట్టంలో గిత్త అంబా అంటూ అరిచింది. సిద్ధులమ్మ అటు వెళ్ళింది. అప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చిందామెకు. గత రాత్రి పేటకు పంపి పెనాయల్ తెప్పిస్తానని చెప్పింది గదా! పనుల తొందరలో మరచేపోయింది. "తెల్లారగానే మందు నూనె తెప్పిస్తానని" ఆప్యాయంగా గిత్తతో అంటూ కాస్తా గడ్డి విదిలించి లోనికి వచ్చేలోగా పున్నయ్య వాంతి చేసుకొన్నాడు. అతన్ని గోడకు ఆనించి ఆ వాంతినంతా శుభ్రం చేసేలోగానే రెండవసారి వమనం చేసుకొన్నాడు. ఈమారు వట్టి నెత్తురు పడింది.

సిద్ధులమ్మ అదిరిపోయి వీరయ్యను లేపింది. వీరయ్య మల్లయ్యా కూడా లేపాడు. చక్రయ్య కూడా మేలుకొన్నాడు.

"గింజలు అన్నీ ఇంటికి తెచ్చేశారా? మామూళ్ళన్నీ ఇచ్చేశారు గదా" పున్నయ్య.

"నీ ముందే ఉందే రాశి. ఎందుకట్లా మాట్లాడుతావు?" అన్నది ఒళ్ళు నిమురుతూ సిద్ధులమ్మ.

"సిద్ధీ...... సిద్ధీ..... గిత్త కెలా ఉందో చూసిరా.... ఎవరో ఈడుస్తున్నారే దాన్ని.... చూడు చూడు...." అన్నాడు పున్నయ్య.

సిద్ధులమ్మ గబగబా కొట్టంలోకి వెళ్ళింది. అది గాటిలో పడి విలవిలమని తన్నుకొంటోంది. "ఒరేయ్ వీరా" అంటూ కేకేసింది. వీరయ్య మల్లయ్యను అక్కడే నాన్న దగ్గరుంచి కొట్టంలోకి వెళ్ళాడు. గిత్త అంబా అంటూ రోదించింది. దాని

నాలుక పైపైకి వచ్చి మళ్ళీ లోపలికి ఈడ్చుకపోతోంది. కన్నుల్లో నీళ్ళు ధారా పాతంగా వస్తోంది.

"సిద్ధీ....... సిద్ధీ........ సిద్ధీ....." అంటూ గట్టిగా పిలిచాడు పున్నయ్య. సిద్ధులమ్మ పైకి లేచింది.... గిత్త నాలుగు కాళ్ళూ బారచాపి మోరు క్రిందికి వాల్చింది. దాని తల వాలిపోయింది. చలనం లేదు. ఇక ఉండదు.

"గిత్త.... గిత్త....." అన్నాడు పున్నయ్య.

"పోయింది.... చచ్చిపోయింది నాన్నా...." అన్నాడు వీరయ్య.

"ఆ......" అంటూ మరీ వెనక్కి వాలిపోయాడు పున్నయ్య. "నాన్నా నాన్నా నాన్నా" అంటూ ముగ్గురు కొడుకులూ అతనిమీద పడ్డారు. సిద్ధులమ్మ రెండు చేతులతోనూ గట్టిగా గుండెలను బాదుకొన్నది.....

గాటిలోని రెండవ గిత్త "అంబా" అంటూ మరీ గట్టిగా అదే అరవడం ఆరంభించింది! అరుస్తూనే ఉంది! అంబా! అంబా! అంబా!